

Cotnarii nu-și pot datori numele unui imposibil și ridicul *Gut Narr*, și pentru că e sigur că înainte de instalarea unei colonii de Germani, de Ștefan-cel-Mare, care-i împrumutase de la Tokaiul vecinului său regele Mateiaș, erau aici vii. Terminii — încă necuși — privitori la lucrul lor și la varietățile de struguri n'au nimic german, ceea ce s'ar fi întâmplat dacă un anume sistem ar fi fost introdus de acești străini, veniți firește și cu terminii lor (ar fi de cercetat și ce s'a petrecut la Tokaj chiar, între limbile germană și maghiară).

Sufixul *-ar* înseamnă pe cel care săvârșește un lucru, pe meșter. Deci trebuie să ne gândim la o rădăcină *cot*, aceia cari *cotesc* vasele, — le cotesc pentru ca Domnia să afle ce are de luat asupra vinului. Intercalarea lui *n* ar părea că împiedecă o asemenea etnologie, dar această intrusiune o găsim și la *butnar*, din *bute*, probabil supt influența cuvântului *lemnar*.

Cel mai vechiu document privitor la Cotnari e scrisoarea lui Grigore Rossenberger, de bună samă Rosenberger, pârălab în numele lui Vodă pe vremea lui Petru Rareș: actul e scris nemțește¹. Apoi ni lipsește orice știre până la legăturile cu Cotnarii ale lui Despot, cu „Academia“ lui și tot ce se putea lega de dânsa și apoi până la silințele lui Bartolomeiu Bruti, sfetnicul lui Petru Șchiopul, către sfârșitul aceluiași secol, pentru a readuce la catolicism pe acești luterani². În veacul al XVII-lea se cunosc numai legăturile cu acești vierii străini, lângă cari continuau ai noștri, pentru cari, de altfel, Ștefan-cel-Mare făcuse o biserică, poate cu gândul de a atrage pe încetul și pe Nemți tot acolo, ale secretarului lui Vasile Lupu³.

Mai departe sânt numai documentele românești venite, în secolul al XVII-lea spre sfârșit și în

al XVIII-lea, fie de la raporturile cu episcopia catolică din Iași, fie cu judecata domnească pentru pământuri¹. Oamenii se romanisaseră — cu toate că și astăzi se mai văd ochii albaștri și părul blond, ca și lângă Baia săsească, la unii dintre săteni —, dar păstrau unele din numele vechi ca Frâncul și Alciner și o atârnare de ierarhia catolică prin care li s'a păstrat și până astăzi un simț de osebite.

De altfel, datorită acestei influențe a preoților străini trimiși din Iașul vecin se datorește întrebuințarea până târziu a limbii și literelor latine.

Am constatat-o cu prilejul călătoriei mele în

Fig. 1.

1955 prin inscripția, foarte îngrijită, ca și cele de la Baia, care s'a găsit într'una din vii, aceia a d-lui Bulău.

Iată-i cuprinsul:

Tegitur hoc tumulo vir insignis virtutibus probitate pra[e]ditus Valentinus Alcinerus qui fuerat; obiit anno 1576, die 15 ianua[rii].

În aceeași vie în care se află această piatră, a unui Valentin din cunoscuta familie Alciner, care n'a putut fi înmormântat în biserica neis-

¹ Același, *Studii și documente*, I, și *An. Ac. Rom.*

¹ Iorga, în *Hurmuzaki*, XV, p. 1793.

² Același, *ibid.*, XI, tabla, p. VII.

³ Același, *Acte și fragmente*, I, pp. 200, 212, 220, 221.

prăvită și rămasă pustie și pentru că aceia era pregătită pentru alt cult — și de aici, în locul zugrăvelii cu sfinți, acele câteva încercări de ornamente picturale lineare—, s'a aflat și un osuarium. *E posibil ca aici să fi fost vechea biserică a ca-*

Fig. 2. — Piatră de mormânt.

tolicismului, în locul căreia e astăzi o târzie și banală înjghebare, lângă marea clădire a lui Despot.

Cotnarii, cu toate cercetările, așa de meritoase, ale neuitatului George Balș, rezervă încă descoperiri cercetătorilor cari, având cunoștințele istorice și tehnice de nevoie, ar începe un răbdător studiu asupra unui trecut plin de atâtea amintiri economice și culturale.

O recentă vizită mi-a întărit această părere. Ceia ce lovește aici e marele număr al pivniților părăsite. Pe puternicele lor bolți se ridică pământul viilor, din fericire refăcute în ultimii ani, și cele câteva clădiri ale satului de astăzi. Cîteva dintre dănsese se pot vedea în frumoasele fotografii pe care, cu prilejul acestei vizite, le-a luat d. Țațu.

Într'un colț bisericuța lui Ștefan-cel-Mare e incunjurată de pietre cu inscripții pe care în cartea sa despre bisericile moldovene din secolul al XV-lea nu le-a reprodus Balș. Le dăm aici.

Una din inscripții a fost semnalată de mine, în *Inscripții din bisericile României*, I, p. 12. Balș n'o mai găsisse¹. De fapt ea se află și acum lângă biserică iui Ștefan-cel-Mare. Pe piatra cu frumoasă sculptură imitând, în linii rotunzite, brocardul stofei de acoperire a mormântului, se cește numai atât :

...ПА ЛЕЖЕ КАМЕН СЪТВОРИ И УКРАСИ СЕБЪ ГЕОРГИЕ...

Restul e cu totul șters pe această latură și pe celelalte, de și rămășițe de litere se mai văd la început (fig. 2).

¹ O. c., p. 339.

Deci : „[Această] piatră de mormânt și-a făcut-o și împodobit-o Gheorghe —“.

Acest Gheorghe pare a fi pârăcalbul din însăși epoca lui Ștefan-Vodă al Cotnariilor.

A doua (fig. 3) e inedită. Scrisă aspru, ea ar părea să aparțină aceleiași epoci, cel mult aceleia a lui Petru Rareș, între altele, și pentru că, precum s'a văzut din inscripția lui Valentin Alciner, supt influența propagandei luterane și catolice, caracterul indigen al localității începuse a se schimba. Dar e numai de la începutul veacului următor, când o influență localnică reapare.

Se poate descifra, nu fără foarte multă greutate și nesiguranță, cele ce urmează :

† СЪН КАМЕН УКРАСИ... [un rând întreg neînțeles, afară de un М], ІВАНЪ ІОНЪ БІРГІА ЛЕГЪ (sic) ВЛЕТЪ ІЗРБИ.

Ar fi :

„† Această piatră a înfrumusețat-o [pentru sine și...] ...ivăn Ion Birghea lef[egiu], anul 7112“.

Fig. 3. — Fragment de piatră de mormânt.

Ar putea fi unul din ostașii străini, dar ortodocși, din Lituania, ai lui Ieremia Movilă.

Sânt și câteva litere adause în mijlocul pietrei.

Biserica lui Despot — căci nu poate fi vorba de o biserică latină mai veche, date fiind atât de imposantele proporții, și Ștefan-cel-Mare n'ar fi clădit un lăcaș așa de modest lângă unul de asemenea putere a credinții rivale —, biserică *evident neisprăvită*, cea ce se potrivește numai cu caracterul trecător al acestei neobișnuite Domnii de inovație nenorocoasă, a fost descrisă cu competență de Balș, arătând că ea seamănă cu cele săsești din Trapolt și Martinberg ¹.

Foarte bine păstrată, în ce privește mai ales podoabele, cu o admirabilă împodobire de frunze în mijloc, e această piatră (fig. 4), cu o inscripție românească, mai nouă, al cărei cuprins urmează:

† Această piatră au făcut și au înfrământat Iacovū biv pārcālab de Cotnariu ficerului

Fig. 4. — Piatră de mormânt.

dumnealui Sorea; cându au fostū [i-]a făcut; când ar muri, să o pue prea numele său, nemșugul dumnealui; vā let 7100, mes. Dech. 31.

È fostul pārcālab al lui Aron-Vodă sau Petru Schiopul.

Nu de acolo, ci de la Iași, din depositul de pietre al așa-zisei „săli gotice“ de la Trei Ierarhi, pare a fi această bizară inscripție grecească din secolul al XIX-lea:

...γένει Καντακυζίνου και ἑμοῦ τοῦ Γεωργίου, Βεστιάρι τὸ ἀξίωμα, υἱοῦ τοῦ λοικοθέτου, ἐφηγουμένου τῆς μονῆς, τοῦ και ἀρχιμανδρίτου και μέγα τοῦ τὸ ἔθνομα, τοῦ ἔντος Ἰδιρίτου οἰκισμεστε (sic) και τον θεόν

¹ O. c., pp. 165-9.

αὐτίως Λεοπόλδου καίσαρος λαων, λαωνικως (sic), ἐν ἔτει σωτηρίῳ τῷ ρ ω λ.

În această complicată inscripție de la 1836 e vorba de un Gheorghe Vistierul Cantacuzino, fiul Logofătului (λοικοθέτου pentru λογοθέτου?), „efigumen al sfintei mănăstiri, arhimandritul“ de la Ivir. Fără legătură inteligibilă apare și Împăratul Leopold.

Am pus să se ia o vedere de ansamblu a Cotnarilor luată din depărtare, cea ce permite a se recunoaște încunjurimea și dă impresia puternicului turn de la intrare, și el împrumutat Ardealului săsesc, unde el servia și pentru scopuri de strajă. Ctitorul a vrut deci să fie aici și o cetate. E ceva asemănător cu ce s'a făcut în veacul al XIV-lea la Sânicosoara din Argeș, cu aceleași intenții, în mijlocul acelorași amenințări.

Fig. 5. — Biserica latină.

Același zdravăn turn apare mai limpede și în numărul următor (fig. 5). Se vede bine caracterul lui cu totul singuratec în arhitectura de pe pământul românesc. Nimic din frumoasele ferești trilobate ale bisericilor lui Petru Rareș. Numai două înguste deschizători pentru impușcat.

Ușa de intrare în biserică, dată și de Balș (fig. 190), e în cadrul ei.

Una din largile ferești cărora probabil nu li s'a adaus niciodată o podoabă de piatră sculptată e prezentată în a treia fotografie, nereprodusă aici.

Păreții laterali cu contraforturile încă bine păstrate se înfățișează mult mai clar în fotografiile luate cu acest prilej.